

MÄRJAMAA KIRJANDUSPÄEV

Eesti Vabariigi 89. aastapäev 24. veebruar 2007
Märjamaa Pastoraat

S õ n a v õ t t

Lugupeetud Märjamaa kirjanduspäevast osavõtjad.

Pean teie ees vabandama, sest minu sõnaõtt ei kata tänase konverentsi päevakavas antud teemat – Märjamaa kirjanduselust eelmise sajandi teisel poolel. Selleks olen siinsetest autoritest, keda polegi Märjamaal vähe, vaid üksikutega kokku puutunud, ka peaksin Märjamaad, paikkonna minevikku ja inimesi enam tundma.

Kirjanduselust, raamatukogust, ka kirjutajatest Märjamaal ma ei teadnud midagi, kui 1947. aasta sügisel siin Keskkoolis tööle asusin. – Mulle oli see valge leht. Ma ei tulnud ka eesti keele ja kirjanduse õpetajaks. Direktor Karl Praakli kutsus saksa keelt õpetama.

Sellele, mida Märjamaa kirjameestest eelkõnelejad juba on öelnud, saan lisada, kuidas ma hiljem ise sattusin siinsete kirjutajate hulka. Sellest ka vaid mõne näitega ja pisut ehk koomilisest vaatevinklist vaadates.

Kooli ja õpetajaskonda loeti sel ajal veel maasoolaks. Keskkooli õpetajaist, Karl Praakliga eesotsas, olid mitmed alevi isetegevuslaste hulgas rahvamajas tegevad. Nii sattusin ka mina nii õelda lavale.

Tulemas ja ettevalmistamisel olid mingid valimised ja nagu mäletan, veel sama, 1947/48. talvel.

Olin korteris pastor Lääne juures tollaegses pastoraadis ja kirjutasin valimiste päevaks näidendit. Kuidas ma rahvamajale seda teha lubasin, meeles ei ole. Kirjutamist mäletan, sest mul käis seal külas noormees, kes nägi pooleliolevat teksti kirjutusmasinas ja küsis, kas ma ei tee punast propagandat. Seletasin, et hoopis vastupidi, naeruvääristan valimiseelseid suuri lubadusi, häälte ostmist ja valima meelitamist. Mäletasin seda jampsi 1933. aasta vapside propagandast, kui kooliski lapsed laulsid "Sirk ja Larka!, Sirk ja Larka!".

Ees seisis riigivanema valimine, kui kandideerisid Päts, Laidoner ja Larka. Täpselt meeles on 11. märtsi 1934. aasta vabasuõjalaste kihutuskoosolek Keila tuletõrje - maja saalis. Neljanda klassi poistega olin seda kuulamas. Päev on meeles seepärast, et öösel toimus Päts-Laidoneri riigipööre – 12. märtsil 1934. Hommikul teatati sellest raadios.

Täna, aastal 2007, enam kui seitsekümmend aastat hiljem, just valimiste eel, võib see see jutt mul kõlada valimiseelse propagandana, kuid kinnitan, et tegu on juhusliku kokkusattumisega.

Tookord, kolmeteist aasta eest poisikesena kuuldust ja räägitust oli midagi meeles ja nii see mõte tuli, kirjutada valimispäeva näidend.

Kirjutamisega on nii, et selleks peaks mingi eeldus või põhi olema. Tallinna Kaubanduskoolis ja Kommertsgümnaasiumis oli meil õpilasajaleht "Poiste Hää", olin selle toimetamise juures ja toimetuse liige. Kirjandusõpetajaks oli mul Karl Mihkla, õigekeelsuse sõnaraamatu ja kirjandusloo õpiku autor, kes oli õige kriitiline ja lihvis kirjutamise oskust. Arvan, et sellest ka julgus näidend kirjutada. Hilisem kirjutamine tuli tollaste koolivendade Holger Puki ja Manivald Kesamaa ning ka Arpad Arderi ja kirjanikust kolleegi Heino Väli ettepanekul.

Esimese kirjutatud näidendi nimi oli "Kandimehe hää" ja valimiste päeval mängisime seda Märjamaa laval täissaalile. Märjamaal oli ennesõjaaegsest ajast häid näitlejaid, isetegevuslasi, kes olid mängimas ja näidend võeti väga hästi vastu. Laval oli askeldamist ja möllu rohkem kui näidendil sisu, aga mind tänati ja kiideti. Algaja autorina olin edust kõrvust tõstetud.

Valla partorg seltsimees Sanglepp kutsus varsti enda juurde, kiitis näidendit ja arvas, et mul tuleks mõelda parteisse astumisele – loovaid seltsimehi vajatakse parteis. Õnneks hiljem ta seda ettepanekut ei korranud. Aga kui mõtelda, milline parteistaaž mul oleks olnud – otsekohe vanade bolševike seltsis!

Mul soovitati näidendiga minna Tallinna, et see võetaks iseteguslaste lavade repertuaari. Luges seda Elmar Kuusik. Tema leidis, et näidendi dialoog on päris hea, aga ideeliselt on lugu nõrk. Peategelane kandimees, kelle hääle ümber kogu trall käib, ei ole küllalt klassiteadlik ja näidendist ei nähtu, et külas on sotsialismi idee kandjad ja ülesehitajad just sauna- ja kandimehed. Nii see minu šedööver unustusehõlma jäi ja käsikirgi on kaduma läinud.

Elmar Kuusikul, hilisemal tuntud lastekirjankul Elar Kuusil, ei olnud sotsialismiideega midagi pistmist, ta loeti kodanlikuks natsionalistiks, istus pikemat aega Narva vangilaagris. Ta liitsalt aitas algajat autorit. Hiljem oli mul temaga ja tema abikaasa Aino Tigasega Kirjanike Liidus kokkupuuteid, vastastikku tööde arutelu, olin ka neil kodus külas ja 1988. aastal teda Metsakalmistule saatmas.

Neljakümnendate aastate lõpul toimusid koolide isetegevuse olümpiaadid. Karl Praakli arvas, arvestades valimispäeva "Kandimehe" edu, et võiksin olümpiaadiks midagi kirjutada. Kirjutasin näidendi "Täismehed". Õpetaja Uibopuu ja tema tütar Saima Uibopuu lavastasid. Lapsed olid tublid mängima. Mäletan eriti Rein Lobjakat. Näidendiga võitsime Haapsalus maakondlikult esikoha ja saadeti Tallinna ning etendati Estonia laval. Kultuuriajakirjas kiideti laste mängu, aga näidend öeldi küllalt trafareetne olevat.

Edasi kirjutasin näidendi "Mitšuurinlased". Idee sain Polli katsebaasi direktori doktor Aleksander Siimoni üleskutsesest noortele naturalistidele: avastada kodumaiseid viljakaid vilja- ja sarapuid.

Peangi ütlema, et mul pole kirjutamiseks sellist fantaasialendu nagu meie tuntud laste- ja romaanikirjanikel, luuletajatel. Olen elust maha kirjutanud. Suures osas oma aine saanud siitsamast Märjamaalt, siinsest koolist, õpilaste-õpetajate ja loodusehuvilistega kokku puutudes.

Järgmine näidend oli kolhoositeemaline. Lapsed, tol ajal iseenesest mõista pioneerid, võtsid oma šefluse alla kolhoosi hobused. Siis olid veel kolhoosis hobused. Pioneerid olid õitsil nagu vanasti talulapsed ja kaitsesid hobuseid huntide eest. Hunte oli

Märjamaa ümbruses tõesti palju. Ühel jahiretkel lasti korraga viis looma, need olid pärast jahti tuletõrje depoo õuel maas.

Näidendis kerivad lapsed kokku vanu taludeaegseid okastraat-tarasid, et traadiga piirata hobustele koppel. Endiste piirete traati vedeles ja roostetas palju, eriti seenel käies jäi metsas ja endistel heinamaadel jalgu.

Oli aeg, kui juhtivad seltsimehed pidasid hoolega silmas, millega koolis ja kultuurimajas tegeldakse, mida etendatakse.

Näidendi traadi korjamise lugu meeldis rajooni täitekomitee esimehele seltsimees Vahermale.

Ka tema kutsus minu jutule. Jutt läks rohkem kirjutamisele üldse kui minu näidendile, sest tema kirjutas ka näidendit. Ütles, et kirjutada ta oskab ja idee on olemas, ainult mina võiksin tema tööd vaadata, kui kogenum (!) kirjutaja näidendi lavastamise võimalust silmas pidades. Lavastamisel võib teinekord eksida, võidakse valesti mõista, koguni riigivastast välja lugeda. Esimehel oli selle kohta ka näide.

Sügiseti toimus Stalini üleskutsel kiire, riiklikult tähtis viljavarumise kampaania ja sotsialistlik võistlus – kes kiiremini varumiskohustuse täidab ja ületab.

Märjamaa rajooni üks eesrindlik kolhoos, ta nimetas ka nime, kellel oli plaani täitmine ja ületamine lõpukorral, veel viimased tonnid viia. Esimees seadis kokku piduliku punavoori, kümnekond koormat, mehed kutsariks, punalipud ja loosungid, lehvimas, et oleks poliitiliselt mõjuv ja mobiliseeriv.

Tema, rajooni täitevkomitee esimees, vaadanud, kuidas pidulik voor alevi peatänavat mööda täitevkomitee akende alt mööda sõidab. Korraga võtnud tal seest õõnsaks, kui näinud: esimesel koormal tokkide vahel punasel kangal suurte valgete tähtega “VIIMANE VILI RIIGILE!”. Tema oli jõudnud majast välja karata ja loosungi maha võtta. Kui laval näidendis ka midagi analoogilist juhtub, on tagajärgi raske ette aimata.

Ühe näidendi, tuletõrjeteemalise, kirjutasin veel, rohkem ei ole kirjutanud. Sain aru, et näidenditega ma kaugemale ei jõua.

Ega kõigea, mis kirjutatud, ei ole alati nii läinud, kui mõeldud.

Kirjutasin lastele raamatu “Maaleib”. Hiljem selgus, et seda loevad vanemad inimesed rohkem kui lapsed. Nemad ka nurisesid, et liiga palju on selles kihnu keelt, millest on raske aru saada ja lugeda veel raskem. Aga paar perenaist on tulnud ja öelnud, et olid “Maaleiba” lugedes teada saanud, kuidas kodus leiba teha ja kangast seada ning kududa. Oma teada ma ei kirjutanud ju kodunduse õpikut või käsitööraamatut, aga nii tuli välja.

Teise, viimase, jõuluks ilmunud Kihnu raamatuga on ka midagi viltu. Tuttav mees ütles, et temale oli see raamat, “Meri pole mitte paljas vesi”, kingitud. Õhtul voodis lugedes tulnud korraga kange söögiisu, vesi suhu, tahtnud suitsusilku. Kokaraamatut ma ka ei kirjutanud.

Niipalju kirjutamisest.

Et mind on hakatud Läänemaa ja Märjamaa kirjameeste hulka arvama on põhjus ehk selles, et kuueküme aasta jooksul, koolitöö kõrval, hiljem Kirjanike Liidus olles kirjutades on mul kogunenud üle kahekümne oma ja tõlkeramatut. Professor Eha

Hiiemaaga kahasse oli pikemat aega kasutusel III klassi lugemik ja Lembit Tihkaniga koos kirjutades Läänemaa lugusid kolm raamatut; kadunud Voldemar Milleriga koolidele muuseumi kujundamise juhend ja rida artikleid, milleks on nii põhjust kui ainet andnud Märjamaa.

Ei ole veel kirjutamisega lõppu teinud.

Tänase sõnavõtu teema juurde on nimetatud 2006. aastal ilmunud raamatute tutvustamine. Oli selline erakordne aasta, et ilmus kaks raamatut.

Esimene oli “Vesiratta Talumuuseum”, mille juurde käsikirja järgi kuulub ka 2005. ilmunud lasteraamat “Vesiratta Madis”. Nendes olen pöördunud eesti talu, kui meie pärimuskultuuri aluse poole, aine kirjutamiseks on mälestused sünnikodust, aga ka Sillaotsa Talumuuseumis nähtu ja sealsete inimeste töö.

Teine raamat, ilmus jõuluks, “Meri põlõ’mtõ” paljas vesi” on Kihnust ja Manijast, merest ja merelaidudest.

Kihnust olen kirjutanud kolm raamatut – sattusin enam kui viiekümne aasta eest sealsete kalurite juurde ja jäin Kihnus ning Manijal ning merelaidudel käima.

Lisan 2007. aasta kohta niipalju, et märtsis ilmub raamat “Linnavarblane maal” ja juunis lastele ja koolidele “Vennikese lood”.

Kokku võttes: kirjutajal võib oma kirjatööst olla kui hea arvamine tahes, aga hinnangu andmine tuleb anda ikkagi lugeja hoolde.

Täna kuulamast!

Märjamaa, küünlakuu 2007

Harri Jõgisalu